

A BARABÁS MIKLÓS CÉH TÖRTÉNETÉHEZ

Képzőművészetünk története a művészeti szervezkedés története felől is megközelíthető.

Az első világháborút megelőző időkben erdélyi művészetéről — a képzőművészet mai fogalomkörét tekintve — alig beszélhetünk. A román és magyar művészetnek nem egy nagy egyéniségét adta Erdély: képzőművészeket, ritkábban szobrászokat is, akiknek életrajza ugyan valamely itteni helységet tüntet fel szülőhelyként, de akik szinte törvényszerűen elszármaztak innen. Karrierjüket nem itt futották be, tehetségüket nem e tájon kamatoztatták. Nem is tehettek másként. Az erdélyi művészeti élet sajátosan visszamaradott volta determinálta pályájukat, tette valóban törvényszerűvé, hogy megkapaszkodásuk lehetőségét máshol keressék. Sikó Miklós, Szathmári Papp Károly, Barabás Miklós hosszabb-rövidebb időre Bukarestben próbált szerencsét, Brocky Károly, Paál László, Székely Bertalan Budapesten, esetleg még nyugatabbra, Münchenben, Londonban kereste művészetének, tehetségének megbecsülését. Csak a reményeiben csalódott Gyárfás Jenőt hívta vissza a szülőföld, hogy itt azután élve eltemettessék...

Első látszatra tűnik csak úgy, hogy Nagybánya visszafordítja az elvándorlásnak ezt a folyamatát. A század utolsó esztendeiben Középkelet-Európa legelső művésztelepe alakul meg nálunk. Példamutató, ahogy az akadémizmus elleni harcot a modern művészet jegyében elindítja. Csakhogy a kolónia vonzásköre nem úgy terjed ki a környező területekre, hogy tehetségeiket összefogni, művészi érdekeiket képviselni próbálja. Nagybánya ilyen nézőpontból csakis saját magát képviselte. Erdélyben a századfordulón-századelőn is dolgoztak kismesterek; kiállításuk voltak, de teljesítményük — parlagi körülményeik miatt is — gyakran a műkedvelő szinten rekedt meg. Kapcsolatkeresésükről nem tudunk.

Ez a korántsem lelkesítő helyzetkép megváltozik a világháborút követő politikai-társadalmi-gazdasági változásokkal. Kolozsvár a változásokból adódó természetességgel az ország egyik jelentős kulturális-művészeti központja lesz. Nem művészeinek teljesítménye javul egyszerűen fel (az itt megtelepedett alkotók száma egyre gyorsuló ütemben növekszik, de az igazán jó művész még kevés), hanem — ahogyan ez a romániai magyar irodalom kialakulása esetében történt — az innen kiinduló szervezkedési kísérletek állítják e várost a középpontba. Alig is hihető: a frontvonalak még állnak, a Tanácsköztársaság élethalálharcot vív, amikor kolozsvári, brassói értelmiségiek (köztük Szentimrei Jenő) kezdeményezésére 1919 nyarán Kolozsváron megrendezik a román, magyar és szász képzőművészek első közös művészeti kiállítását. Ezt kö-

veti azután — ugyanilyen összeállításban — az Erdélyi Szalon (Collegium Artificium Transsylvanicorum) 1921-es tárlata, majd tíz évvel később egy harmadik közös bemutatóra is sor kerül. Ezek a kiállítások a művészeti szervezkedés megindulását, az egymástól függetlenül dolgozó alkotók megismerését, párbeszédét segítették elő. És segítségükre volt mindenekelőtt abban, hogy helyüket, kultúrmissziójukat öntudatosabban határozzák meg, s nyomatékkal fogalmazzák meg elvárásaikat is a társadalommal szemben. Világossá lett, hogy az állam művelődési politikájában a művészetek ezen ágának továbbra is periferikus helye lesz. A kolozsvári képzőművészeti főiskola alapításának és működésének története is tanulságos példa arra, milyen kevés megértéssel, elhanyagolható tételű és el-elapadó állami támogatással tartotta fenn magát. Pedig ez az intézmény (mellette még a bukaresti és a iași-i működött) Erdélynek, történelme folyamán, az első és egyetlen művészeti főiskolája lett.

A kisebbségi művészek a közvetett anyagi támogatásnak abból a formájából is ki voltak zárva, amit sokak számára a templomfestészet jelentett. Az Erdély-szerte megindult nagyarányú templomépítkezéseknél már a húszas évek elejétől igen sok képzőművészt, festőt, szobrászt, mozaikrakót alkalmaztak, s ez (érthető felekezeti kiválasztással) hosszú ideig biztosított megélhetést jó néhány helyi alkotónak is. De a hiába várt állami támogatás, a gyér képvásárlás, a csekély ösztöndíj és igen kevés elhelyezkedési lehetőség érezhető kiábrándultságot szült minden művészkatégoriánál. Helyzetüket panaszolják fel minden közös akció, szervezkedési próbálkozás alkalmával.

A szabadfoglalkozású művésznek nagyon meg kellett küzdenie, hogy *csupán művészetéből* megélhessen. Még később is, azután is, hogy az ország már átvészelte a gazdasági válságot, s a viszonylagos fellendülés szakaszába jutott, egy statisztikai kimutatás arról tudósít, hogy képteremésünknek legfennebb egyharmada talál gazdát a vásárlóknál. S számítsuk hozzá, hogy ez is szépített adat, hiszen az amatőr árut, a giccsfestészet kelendő olcsó portékáját is belekalkulálja. Állami rendelést itt nagyon kevesen kaptak. A háború után elszegényedett magyar polgárság a kiállításokon alig vásárolt, a szokványos portrémegrendelések is ritkábbak lettek.

Anélkül, hogy jobban belemélyednénk e korszak önmagában is igen érdekes művészetszociológiájába, megállapíthatjuk: *a művészeti szervezkedésnek azt az alapvető ellentmondást kellett feloldania, orvosolnia, amely művészeink számának addig ismeretlen méretű gyarapodása és a nagyon korlátozott egzisztenciális lehetőségek között fennállt.*

Művészeink, nagy általánosságban, az alábbi kérdések megoldását sürgették:

Növeljék az állami-közületi támogatást, rendelkezések, vásárlások, szubvenciók és ösztöndíjak formájában; biztosítsák a kiállítások rentabilitását — kedvezményes terembér, fűtés-világítás stb. — az arra érdemes alkotóknak; legyen lehetőség tanulmányutakra, szakkönyvek, festékek, vászon szervezettebb és kedvezményesebb beszerzésére; szervezzék meg a képtárak és közületi gyűjtemények intézményét, olyanformán, hogy azok a jelenkori képzőművészeti termésből is vásárolhassanak (Kolozsváron, Nagyváradon, Aradon, Sepsiszentgyörgyön, Marosvásárhelyen, Temesváron és Szebenben működtek képtárak, de szerves fejlesztésükre a két háború között kevés lehetőség nyílt); kapjon védelmet az igazi művészet a kontárokkal, képügynökökkel és hami-

sítókkal szemben; a sajtó kezelje szelektíven és megalapozott kritikai magatartással a művészek jelentkezését; legyen művészeti szakfolyóirat; építsenek, lehetőleg Kolozsváron, egy kiállításra alkalmas műcsarnokot.

Amikor a gazdasági válság éveiben a Barabás Miklós Céh próbálja átvállalni e követelések és igények társadalmi közvetítését, éppen egy évtizedes múltja van már az erdélyi művészek szervezkedési-revendikatív mozgalmának. Eredményeik aligha voltak kielégítőek; ezért tapasztaljuk azt, hogy minden összefogást-egyesülést hirdető kísérletnél újra és újra érvelnek igényeik minimuma mellett. A bukaresti művész-szindikátustól (SAF) éppúgy helyzetük javulását várják, mint a Kolozsváron, Nagyváradon, Temesváron és más városokban alakuló, de sajnálatosan tisztavirág életű érdekvédő egyesületi formáktól. A Barabás Miklós Céh szervezeti kezdeményezése viszont a helikoni irodalomszervezés eredményeit megismételve biztatott sikerrel.

Ha a romániai magyar művelődési életben az irodalomszervezésnek természetesen elsődlegességet biztosítottak is, éppen Kós Károly bizonygatta minden lehetséges alkalommal, hogy a romániai magyar művészeti élet béna marad, ha a zenekultúra, a képzőművészet ösztönzésére nem gondolunk. Kós már a húszas évek elején valósággal kiáltványszerűen fogalmaz: *Akarunk képzőművészetet! S mert szükségünk van rá, tehát lesz erőnk is hozzá!*

Újra és újra Kós Károly művészetszervező munkásságát kell méltatnunk, az ő személyében ugyanis annyira szerencsésen egyesült a mindenkor művelődésszervezők erénye: az átfogóképeség és tettekézség. S ne feledjük, Kós annál is inkább ismerhette a képzőművészek létproblémáit, mivel nem kívülállóként, hanem maga is céhen belül, gyakorló képzőművészként és művészeti szakíróként tekintette át őket. Az *Erdélyi Helikon* második (1929-es) évfolyamának három egymást követő számában Kós Károly és Szántó György tekinti át a grafikai művészet fejlődését, különös tekintettel a hazai eredményekre. Nem kevés anyagi áldozattal, mintegy félszáz kitűnő minőségű reprodukcióban az erdélyi román, magyar és német képzőművészek legjelentősebbjeit mutatják be. E névsorból nem hiányzik Nagy István, Szolnay Sándor, Aurel Ciupe, Nagy Imre, Demian Tassy, Gallasz Nándor, Mattis Teutsch János, Fritz Kimm, Emil Cornea, hogy csak a húszas évek állandó kiállítóit s csak a legjobbakat említsük. Sokatmondó e képtár beharangozó szövege, amelyben bizonyossággal felismerni Kós fogalmazását: „Folyóiratunk kötelességének tartja, hogy kifejezetten irodalmi jellege mellett kulturális életfolyamatunk más területeit is gondjaiba vegye... Azt hisszük, hogy amikor nemcsak semmiféle formájú művészeti szervezetünk, egyesületünk nincsen, nem felesleges ez a hiányos munkánk, mely szolgálni kívánja közönségünknek az erdélyi művészi életmunkáról való tájékoztatását.“

Még előbből fellapozva a folyóiratot, ugyancsak Kós Károly cikkét idézhetjük (*Erdély képzőművészetének problémája*) a képzőművészetünkkel való törődés példázatára. S ebben sokat sejtetően benne van már egy művészegyesület szükségének nagyon meggyőző indoklása, az előző kísérletek kudarcának felsorolása: „Szervezési próbálkozások voltak az elmúlt évek folyamán, de vagy érthetetlen (illetve érthető) okokból nem lett folytatásuk, vagy elposványosodtak. Ennek oka lehetett, hogy Er-

délyben nem volt, és az új viszonyok között nem indult, igazi belső szükségből való *társadalmi* mozgalom [...] oka lehetett a képzőművészek ősi és szinte megváltoztathatatlanul látszó szervezőképesség-hiánya és oka lehetett sok-sok más dolog is.“

*

Az előzményeket áttekintve, a Barabás Miklós Céh alapító okmányául a marosvécsi „írói parlamentnek“ azt az 1929 nyarán kelt határozatát tekintjük, mely (Kádár Imre megfogalmazásában) a folyóirat augusztus—szeptemberi számában látott napvilágot. A képzőművészetek helyzetére vonatkozó szövegrész a Helikonnak azt az elhatározását tolmácsolja, „hogy festőművészeinknek segítségére siet, s kérésükre támogatja őket az írók céhéhez hasonló képíró céh előkészítésében“.

Hogyan és mikor alakul meg a Barabás Miklós nevét választó helikoni képzőművészeti szervezet? A marosvécsi határozat tételes idézése még nem segít hozzá a részletek felderítéséhez. Mindenesetre kiindulópont az a kitétel, hogy „*kérésükre*“ — tehát az érdekelt alkotók sürgetésére! — született meg a határozat. A megalakulás történetét Szolnay Sándor forrásértékű levelezése és a korabeli sajtó utalásai segítenek továbbszóni.

Szolnay Sándor, aki voltaképpen az elgondolás értelmi szerzője és Kós Károllyal a kivitelezésnek legfőbb propagátora, egy hat évvel később, 1936. július 7-én Popp Aurélnak írott levelében vall a szervezés szubjektív és technikai körülményeiről: „Egy nagybányai nyáron többen dolgoztunk együtt, Nagy Imre, Gallasz, Jándi, én, Mund, s élénken elemeztünk minden festési módot, ami az akkori Nagybányát jellemezte, fiatalabbak voltunk, más iskolába jártunk, mint ők, mások voltak az ideáljaink stb. Elhatároztuk, hogy ezt a művészi különbséget illusztráló egy kiállítást hozunk össze. Ebből az elhatározásból sarjadt ki a Barabás Miklós Céh kiállítása, amely erkölcsileg és művészileg egyik legszebb megmozdulás volt... Azonkívül, hogy egységes művészetet képviseltünk, a fentemlítettek mind 1893-ban születtek voltunk, tiszta véletlen, de a magja és elindítója éppen ez a véletlen volt. Bevettük még Podlipnyt és Varga Bercit, akik ugyan fiatalabbak voltak, de művészileg a mi körünkbe tartoztak.“

Visszatérünk még a Szolnay-levéltre, de előbb kövessük a szervezésnek — egyéb dokumentumok híján — a sajtó híradásaiból rekonstruálható állomásait. A napisajtó és folyóiratok nem hagyják kommentár nélkül a helikoni határozatot. A képzőművészek ügyének felkarolása közügy. Erről vitatkoznak írókörökben, a szerkesztőségekben, ahogyan azt a mindig jól értesült kolozsvári *Keleti Újság* közli velünk. Újabb részletek azonban már ritkábban szivárognak ki. A *Keleti Újság* emlegetett (augusztus 10-i) híradása egy információval mégis tovább mondja a szervezés történetét. Tudni véli, hogy „néhány festő“ a „marosvécsi Helikonhoz“, „illetve [személyesen!] Bánffy Miklóshoz fordult, hogy terelje a festőmozgalmat egy piktor-Helikon megvalósítása“ felé. Szószólójuk Bánffynál nyilvánvalóan Szolnay lehetett. Erre enged következtetni egyébként a festőnek egy 1937-ből keltezett levele is, amelyben (sajnos, az időpont meghatározása nélkül) bonchidai látogatásáról, a

BARABÁS · MIKLÓS · CÉH

TAVASZI · KIÁLLITÁSA

NAGY MŰV. KIÁLLITÁSMÉNY

CLUJ-KOLOZSVAR · 1930

Bánffy-kastélyban történt, különben elég kurta-furcsa fogadásáról beszél. (Közli Raoul Șorban az *Igaz Szó* 1972. 11. számában.) A nevezetes, sorrendben a negyedik marosvécsi találkozóról, közelebről a művészek kérésének előterjesztéséről még kevesebb részletkörülmény deríthető ki. A *Brassói Lapok*nak adott nyilatkozatában Kós egyetlen mondatot szentel ennek a kérdésnek. Elmondja, hogy Bánffy Miklós minden segítséget megígért egy ilyen művészegyesület támogatására. Szó van tehát az alakulóban levő „festőcéhről“ (a terminológia nyilvánvalóan a Kósé), de hogy egyesületük megnevezésére Barabás Miklós nevét választották volna, arra csak fél évvel későbből van biztos adatunk. Legjobb tudomásunk szerint a *Keleti Újság* 1930. január 5-i száma említi először ezen a néven a helikoni művészegyesületet.

Az egyesület megalapításának gondolata tehát bizonyosan a Szolnay leírta kissé regényes-romantikus elhatározásból fakadt, mely szerencsésen találkozott a helikoni körökben Kós által kifejtett propagandával. A szervezést, a megalakulást joggal tekinthetjük ezek szerint ket-tejük közös művének, s ha ez az összhang, a helikoniak és a festőcsoport, sőt Kós és Szolnay között nem is volt mindig zavartalan, aligha lenne igazságos a két alapító érdemeinek kicsinyes méricskélése.

Még egy kérdés: mikor történt a Szolnay leírta nagybányai epizód? Biztonsággal ma még szintén nem dönthetjük el. A Réti István nagybányai monográfiájában közölt névsorok, melyek az ott tartózkodó művészekről adnak évi összesítőt, nem erősítik meg ezt az adatot. De elkép-

zelhető, hogy a művésztelep életétől-munkájától teljesen független találkozási kör volt szó, melyről (az egyébként hiányos) névsorok nem is tettek említést. A gondolat megszületésétől a megvalósulásig pontosan le nem mérhető tehát az idő, de a szervezés munkáját végül is az a kiállítás zárja le, mellyel az új művészszervezet bizonyítani kívánt, és amely valóban az 1930-as esztendő annyira kiemelkedő és emlékezetes művészeti eseménye lett.

E részleteknél azonban talán fontosabb, hogy konkrétan mit vártak képzőművészeink a húszas-harmincas évek fordulóján szervezett egyesülettől. Erre nézve jóval több adatunk van. A marosvécsi határozat indoklását többen is kifejtették.

Érveiket, elgondolásaikat foglaljuk egybe.

Álljon itt, tömör megfogalmazásáért, egy részlet Kós Károlynak a kiállítás megnyitásakor elmondott programbeszédéből: „És próbálkozó tapogatózásai során eljutottak az erdélyi íróművészek furcsa, talán a világon egyedülálló ismert szervezet nélküli szervezetéhez, az Erdélyi Helikonhoz is. Nem annyira kéréssel, mint inkább tanácsért jöttek: ha vajon nem volna-e lehetséges, hogy képzőművészek is megteremthessék maguknak azt, amit az írók olyan okosan meg tudtak építeni maguknak.“ „Ez a támogatás — fejt ki a *Brassói Lapok*nak nyilatkozó Kós — abban nyilatkozik meg, hogy a Helikon írói és újságírói gárdája elvégzi azt a felvilágosító és ránevelő propagandát, mely a közönség műértését kicsiszolja, s ezzel kigyomlálja a dilettánsok burjánzását. A helikon szerény anyagi viszonyaihoz képest anyagiakban is segítségére akar lenni a képzőművészetnek. Elhatározza, hogy évenként 10—15 képet vásárol erdélyi magyar festőktől, s ezeket kisorsolja előfizetői között.“

Ez a nyilatkozat közvetlenül a marosvécsi határozat után hangzott el. „Továbbfinomítását“ egy ugyancsak vidéki lapban, a *Temesvári Hírlap*ban megjelent közlésben találjuk: „Az egyesületnek pártoló tagjai lennének, akik minden évben egy bizonyos összeggel hozzájárulnának a fenntartásához, és ennek ellenében a társaság által rendezett kiállítások megnyitása előtt jogukban állna kiválasztani egy képet, amelynek ára megfelel annak az összegnek, amelyet az illető tag mint tagdíjat befizetett.“

Szó esett ismételten a megépítendő műcsarnokról, a mélyebb közönségkapcsolatról, a méltatlan konkurrencia (a dilettánsok) letöréséről, a fokozott elvárásokról a kritikával szemben. S érvelésüket az a bizakodás jellemezte, hogy a maguk erejéből, mindenekelőtt szervezetségükben bízva, a múlt rossz tapasztalata ellenére is javítani fognak helyzetükön.

A szervezés lényeges kérdése volt, kikre támaszkodnak a céh életrehívói. Vajon leszűkítő szándékot vagy éppen „izolációs hajlandóságot“ kell feltételeznünk a szervezőkben, vagy csak a körülmények s az indítás inkább példateremtő szempontja hozta magával, hogy a kezdet kezdetén a résztvevők számát egy művészileg érdemleges teljesítményt nyújtó, de korántsem népes csoportra korlátozták?

A helikoni védnökségnek a céh szervezése idején is voltak elvi ellenzői. Voltak, akik képtelenségnek tartották, hogy „Marosvécsen, Kemény János kastélyában állítsák glédába“ a szervezetet alakító festőket. Mások a meg nem hívottak nevében elégedetlenkedtek. De a helikoni

Varga Albert:
Önarckép

szervezési séma elfogadása végül is olyan lehetőséget kínált, amit kár lett volna elszalasztani. S a Barabás Miklós Céh — résztvevőinek demokratizmusa, haladó gondolkodása volt a biztosíték rá — távolról sem kívánta elsáncolni magát valamilyen szűklátókörűen értelmezett nemzetiségi érdekek mögé.

A szervezők — Kós is, Szolnay is — egyelőre azért gondolnak ennyire szűkkörű csoport alakítására, mert a kudarcokból okulva nagyobb művészközösség átfogását korainak tartják. (Lásd az alapítók nyilatkozatát a *Brassói Lapok*ban, 1929 októberében.) Idézzünk más érveléseket is: „A Céh a kiállításain való részvételre nemcsak a Céh-tagokat, de erdélyi román és szász, hasonlóan progresszív törekvésű művésztársait is igyekezni fog megnyerni“ — olvassuk az alapítók egyikének nyilatkozatában, a *Keleti Újság*ban. És ugyanebben a lapban, valamivel korábban: „Az új Céh elhatározta, hogy évente Kolozsváron, Bukarestben és külföldön művészi tárlatokat rendez. A Céh által összeállított zsüri fogja a Céh tagjainak a munkáit kiválogatni. A tárlaton nemcsak a Céh tagjai, hanem meghívott művészek is részt vehetnek, ha alávetik magukat a Céh által delegált zsüri ítéletének.“ A Barabás Miklós Céh nem hirdetett meg egyedül üdvözítőnek semmiféle tézist. Annyira nem, hogy például a nagybányaiak csoportja sem látott benne semmiféle konkurenciát. Nagyon jellemző, ahogyan Krizsán János nyilatkozott a csoportról: „Valamennyien érezzük, hogy az erdélyi képzőművészeknek szervezkedésre van szüksége, hogy kilábolhassunk abból a nyomorúságos helyzetből, ami ma már katasztrófális... A Barabás Miklós Céhnél nem

látok olyan sajátos művészi törekvéseket, amelyek szembeállíthatók volnának a mienkkel.“

Vizsgáljuk meg, hogyan alakult a Barabás Miklós Céh első szervezésű csoportjának névsora. Valamennyien hangsúlyozzák, hogy a kiállítók a hazai képzőművészet *fiatalságát, a jelent* képviselik. „Abba a progresszív seregbe tartoznak — írja kiállításuk egyik recenzense —, amely egyre erősödő hevességgel keres új kifejezési formát a művészetben.“

Tehát a fiatalok. Nem kezdők, de szinte valamennyien a *negyvenen aluliak* nemzedéke.

A Szolnay-levélben említett hat festőhöz és egy szobrászhoz később mások is csatlakoznak, vagy másokat is számításba vesznek. A sajtóban először Pogány Marcell, a *Brassói Lapok* cikkírója közli a csoport névsorát. Itt már 11 tagot említene: első ízben Kóst és a Szolnay által említették mellett Nagy Istvánt és Kara Mihályt. (Nagy István a húszas évek közepén aratja nagy kiállítási sikereit Kolozsváron, de éppen akkortájt távozik véglegesen Romániából. A Nagyváradon és Bukarestben dolgozó Kara Mihály a kor monumentális szobrászatának egyik legismertebb alkotója.) 1930 elején még Juhász Ernőt, az érdemtelenül elfelejtett szamosújvári akvarellistát és az ellenséges megnyilatkozása ellenére számításba vett Litteczky Endrét említik. A végleges taglétszám azután 9 művészre szűkült, akikkel majd (pontosabban a nem sokkal később Dél-Amerikába emigrált Mund Hugó kivételével) a Barabás Céh bemutató kiállításán találkozunk.

*

1930. március 23-tól a KAC (a Kolozsvári Autó Club) Kogălniceanu utcai helyiségének három terme fogadja be az újonnan alakult művészcsoport rendkívüli érdeklődéssel várt kiállítását. Már a tárlat megnyitója is eléggé szokatlan körülmények között zajlik le. Úgyes szervezői ötlet volt, hogy egy nappal a hivatalos nyitás előtt a sajtó képviselőinek mutassák be a nyolc festő, szobrász és grafikus nem kevesebb, mint 150 munkáját. S ha akadtak, akik a sajtóbemutató után félték, hogy elmarad a közönségsiker, „hiszen modern művekről van szó“ (*Ellenzék*), a 23-i megnyitó, melyen Kós Károly lendületes beszédével érvelt a csoportosulás léte-életképessége mellett, s amelyre a vártnál is többen jöttek el, minden kételkedőt meggyőzött. Reveláció volt ez a kiállítás. „A legjobbak és ifjúszelleműek“ összefogása, akik „a 48-as évek nagy székely festője, Barabás Miklós neve alatt“ (Méliusz József) alakították meg egyesületüket.

Vegyük sorra a résztvevőket a kiállítás tükrében.

Az első termet majdnem egészében Nagy Imre képei töltötték be. Ő a csoportban az egyetlen igazán vidéken élő festő. Brassói szász értelmiségiek, a *Klingsor* köréhez tartozók ismerik fel képességeit, s amióta 1925 tavaszán nagy sikerrel Kolozsváron is bemutatkozik, részvételére minden művészi szervezkedésnél számítanak. Nemcsak festményeiből — fametszeteiből is hozott erre a kiállításra; azokból a lapokból, melyek alapján joggal tartották őt a fametszet-művészet hazai újjáélesztőjének. Kritikájában Lakatos Imre e lapok *puritán tisztaságát, páratlan konstruktív erejét* emeli ki, s nem túlozva jegyzi meg: „a művész

nagy tudatossága fametszetein még inkább érvényesül, mint képein.“ Az olajképek között az életmű mai áttekintésében is feltétlenül helyet kapó *Tompa László*-portrét (1929-ben készült), az *Anyám* és a már szintézist adó *Vizhordók* című vázsnait említik első helyen. A „vegetatív élet“ és „paraszti idill“ példázataként állítják elének a *Mezei Vénuszt*, zsongódi képein a sajátos hangulatú csiki táj varázsát látják újnak, relativitávnak. Csak a *Művészeti Szalon* konzervatív szemléletű kritikusa kifogásolja bennük a furcsa távlatokat, „a természetellenesen felfokozott színeket“.

Szolnay Sándor művészetével szemben nem hiányzanak a tartózkodó megnyilatkozások, de kulturáltságának, festői látásának dicsérete sem. A kolozsvári közönség 1923-ban látta először egyéni kiállításon, s hogy 1927-ben Nagybányáról visszaköltözik Kolozsvárra, az azóta eltelt három esztendő fejlődését emelik ki képeiben. „Nagy korszaka“ valóban nem következett még el. Egy-egy mondatos, szűkszavú értékelését úgy érthetjük meg, ha tudjuk, művészetének elfogadtatásáért később is meg kellett küzdenie. Szolnayról az *Ellenzék* cikkírója azonban már hangsúlyozandónak véli, „mennyire érzi a mai művészet levegőjét“, az *Erdélyi Helikon*ban pedig „a fegyelmezett és nagy tudású művészember erős ízlését“, „elmélkedő egyéniségét“ emelik ki s képeinek modernségét, melyeken „félrevezető nagyhangúság nélkül“ fejezi ki magát.

Modernségben a legmesszebb merészkedőnek mégis Jándi Dávidot tekintik a kiállításon. S ez nem is véletlen. Az évtizedekig Nagybányán dolgozó festő (1944-ben a fasizmus áldozata lett) már a húszas évek elején rendkívül expresszív, egyéni hangú művészetével válik ki a kolónia alkotói közül. Csak vörösben (!) festett képei például alkalmat és érveket adnak a modernség mindenkori támadóinak. Kolozsváron 1925, majd 1927 őszén jelentkezik először egyéni tárlaton, s az ilyen művekhez nemigen szokott kolozsvári közönséget eléggé sokkolják is ezek a képek. A Barabás Céh kiállításán látott művei ezúttal is megosztják a kritikai véleményeket. Pasztelleket és olajképeket hozott; utóbbiak közül „féktelen temperamentumot“ eláruló *Ego sum* című kompozícióját emelik ki mindannyiszor. (A rubinvörösben megkomponált képen önarcképe is felismerhető.) Míg a *Brassói Lapokban* „a harsogó színek orchesztrális összehangolását“, az *Erdélyi Helikon*ban „kivételes erejű“ kifejező képességét emelik ki képei erényeként, a *Pásztortűz* felemlíti, hogy „mellőzi a perspektíva szabályait“, s hogy színeiben nincsenek átmenetek, végül a *Művészeti Szalon*ban már mint *szélsőséges expresszionistát* marasztalják el, „akinek torzításait és színkísérleteit“ — úgymond — „az irány túlzói sem helyeslik“.

Nem kevés értékelésbeli problémát adott Podlipny Gyula teljesítményének elbírálása. A Temesvárról érkezett művész nagyobb kollektívója szinte teljesen megtölti a kiállító helyiség második termét. Podlipny addig ismeretlen volt Kolozsváron — azaz képeit itt még nem állította ki —, de 1929-es bukaresti egyéni tárlatának sikere és visszhangja igencsak kiemeli nevét a bánási csoport tagjai közül. A Jándi-képekhez hasonlóan nagyon expresszív fogantatású pasztelljei mindegyiknéltem témájuk miatt gondolkoztatják meg a tárlat látogatóit. „Ha akarom, szocializmust olvasok ki ember-látásából — írja Ligeti Ernő —;

olyan beállításokra, fordulatokra, összefoglalásokra, hangsúlyokra és elhallgatásokra figyelmeztet, amelyeket eddig kevés erdélyi festőművésznél látunk.“ „Ez Gorkij és Dosztojevskij világa“ (C. Stoicănescu). „Mondanivalója a legkollektívebb“, „a dolgozók, meg nem értettek, nyomorékok dalosa“ (Kőmíves Nagy Lajos). A művész „alighanem sok lelki szenvedés után érkezett el a keserű miszticizmusig, mely ezekről a kifinomodott egyszerűséggel megcsinált kis képekről szól hozzánk“ (Lakatos Imre). Külön kiemelik *Koldus* és *Pléh-Krisztus* című expresszív rajzait.

E szociális töltetű műveket ellenpontozza a kiállításon a csoport-hoz nagyon nehezen illő egykori váradi rajztanár, a valamennyiüknél idősebb (1877-ben született) Udvardy Ignác. Színes — már Nagybányán készült — akvarelljeivel 1928-ban tűnik fel Kolozsváron, s kiállítója a fővárosi Salon Oficialnak is. Távol áll bármiféle modernségtől, s „témátlan“ vízfestményei és olajképei eléggé furcsán hatnak éppen a Podlipny-képek szomszédságában. Mindössze öt képe közül „egyiptomi módra egysíkban festett“ *Vásár* című akvarelljét és *Este Bányán* című vásznát említik, mesterségbeli megbízhatóságának többé-kevésbé jóindulatú hangsúlyozásával.

Az 1900-as születésű, tehát a legfiatalabb Varga Albertet párizsi kiállításának sikere ajánlja a Barabás Céh bemutatóján. E kalandos sorsú temesvári festőnek kitűnő *Ónarcképét* ismerjük, mely sejtetni engedte többre érdemes voltát. A kiállítás idején is Párizsban tartózkodott, s régebbi képeiből küldött be, melyek a harmadik teremben, Szolnay és Jándi képei mellett kaptak helyet. *Ónarcképét*, nagyméretű női aktját és esti hangulatképebe helyezett *Notre Dame*-ját állítják elének méltatói.

A tárlat egyetlen szobrásza, Gallasz Nándor korábban Szolnay társaságában is bemutatkozott már Kolozsváron. Helikoni kapcsolatai ismertek; 1930-ban ő készíti el az írók társasága rendelte plakettet a mecénás Bánffy Ferenc emlékére. Kubista-konstruktivista szobrai annyira székpek, hogy a kritikából hiányzik is mindenfajta elutasítás. A termek „dimenzióját“ kölcsönzik ezek a fa-, gipsz- és bronzszobrok, melyeket a három teremben elosztva állítottak ki. A konzervatív kritika szobrainak formái bravúrját veszi inkább észre, szemet hunyva társadalmi állásfoglalásának egyértelműsége felett. Pedig „nem véletlen, hanem sorszerű találkozás művészetében, hogy a munkás és ezen keresztül a munka drámai erejű megszólaltatója“ (Kőmíves Nagy Lajos). „Csupa erő és mozgás *Zsákhordóját*“, „gyönyörű orosz balalajkását“, „stilizált *Madonnáját*“ emlegetik a kiállított munkák legjobbjai között.

S jut néhány méltató sor az építész-grafikus Kós Károlynak, kinek néhány rajza, szerényen eldugva, csak jelzi, „hogy ő is ide tartozik“.

A kiállítás áttekintői hangsúlyozzák, hogy a szervezők különböző városok, különböző művészeti központok alkotóit fogták össze. Valóban, Kolozsvárt végül is csak Szolnay és Kós képviselte. A többiek a nagybányaiak, nagyváradiak, temesváriak művészközösségét, illetve Nagy Imre személyében a Székelyföld festőit reprezentálták. Azon természetesen vitatkozni lehet, hogy még ebben a szűkre fogott szervezeti alakulásban is mennyiben lehetett volna teljesebb a névsor, de a tényleges helyzet vizsgálatából kell kiindulnunk. Ez a kép pedig — az 1930-as

Jándi Dávid: Önarckép

kiállítás teljesítményét elbírálva — négy évtized távlatából egészében pozitívnek, kritikát és közönséget megmozgatónak mondható. Kós szavaival élve: „A Barabás-céhben tömörült művészek nem mondják azt, hogy ma ők jelképezik az erdélyi magyar képzőművészet fiatalságát, ők jelentik az iskolák béklyóiból való kiszabadulást, ők jelentik a mai kultúrára általánosan jellemző keresést, ők jelentik a mát.“

*

Képzőművészetünk első szervezete tehát egy nagyszabású kiállítással mutatkozott be, mely megalakulását, létét, a jövő ígérését volt hivatott demonstrálni. Résztvevőinek bemutatásakor idéztünk a korabeli sajtó méltatásaiból. A kiállításnak nem kevesebb, mint tizenöt értékelésével találkoztunk lapok és folyóiratok hasábjain. Éppúgy méltató szavakat talált rá a konzervatívabb véleménynek hangot adó sajtó (*Művészeti Szalon, Nagyvárad*), mint a baloldali *Brassói Lapok* vagy a *Munkás Újság*, a Romániai Szociáldemokrata Párt magyar nyelvű napilapja. S nem maradt visszhangtalan a kolozsvári román sajtóban sem. A *Societate de Măine* ír róla a legmelegebb hangon. Arra figyelmeztet, hogy a román közvéleménynek jobban meg kell ismernie az együttélő nem-

zetiségek kulturális törekvéseit, s e népszerűsítő munkában Ion Chinezu, Lucian Blaga és Oscar Walter Cisek írásait említi példának. A *Patria* cikkírója (C. Stoicănescu) kétszer is visszatér a kiállításra, különösen Gallasz és Podlipny érdemeit hangsúlyozza.

Az áprilisi kapuzárás után jelennek meg azok az összegezesek, melyek a továbblépés mikéntjére keresnek választ. Az események érdekes visszhangját találjuk az 1930 nyarán megtartott újabb marosvécsi találkozón. Értékeléseiből idézünk: „A tavaly óta, ha kezdetleges formában is, sikerült létrehozni a képzőművészek Barabás Miklós Céhét, melyről a mostani tanácskozások során már olyan szeretettel beszéltek, mint kedves gyermekéről a gondos apa... Megtárgyalták, hogyan lehetne bel- és külföldi kiállításokat rendezni, illetve rendeztetni, hogyan lehetne egy érdekközösségbe, ha alkalmilag is, összehozni Erdély magyar, román és szász képzőművészeit, s hogyan lehetne őket nagyobb szabású művészi feladatokhoz juttatni?“ S ide illik Kós Károlynak az *Erdélyi Helikon*ban megvont értékelése. E kislétszámú csoportnak „a Barabás Miklós Céhbe való tömörülése — írja — csupán első kezdet, a szerves és céltudatos, tehát a közönséggel együtt való természetes képzőművészeti munkásság megalapozásának iniciáló kísérlete, mely a hivatott képzőművészek számára egyelőre csupán a pusztá megélhetés biztosítását, a közönség számára pedig — a képzőművészeti kultúrába való bekapcsolódásával — emberi kultúrája szükséges kiteljesülését jelenti, ha — sikerül“.

... Ha sikerül? A Barabás Céh legtevékenyebb, a lehetőségek reálitásaival leginkább számot vető szervezője a kérdőjeles mondatban utal a továbblépés nehézségeire, a szerencsétlen dekonjunkturális helyzetből fakadó tehetetlenségre. Adva volt az egyesület szervezeti kerete, adva volt egy széles körű visszhangot kiváltó kiállítási siker. De a Barabás Miklós Céh a gazdasági világválság rossz csillagzata alatt született meg, s így ez a kezdet csupán biztosítéka volt annak, hogy hét évvel később, működése felújításával ne a semmiből kezdjék újra a szervezést.

*

E közlés folytatásának ígéretével vázoljuk fel a Barabás Miklós Céh történetének további fejezeteit, röviden felvillantva kiteljesedő programjuk fontosabb megvalósításait.

Hosszú hallgatás után a Céh szervezete 1937-ben hallat magáról ismét. Tagjai és a csatlakozók (utóbbiak között van Thorma János, Gy. Szabó Béla, Vásárhelyi Z. Emil, Bánffy Miklós) a budapesti Csekonics-palotában állítanak ki 90 festményt, 20 grafikát és 30 szobrot. Bemutatójuk színvonala azonban vitatható volt, s ezt recenzenseik — például Dési Huber István a *Korunkban* — nem is hallgatják el.

Fontosabb volt a Barabás Miklós Céh történetében a romániai magyar művészek *első nemzedéki jelentkezésének* megszervezése. 1939 decemberében, majd 1941 január—februárjában a Céh két kiállításon azokat a fiatal művészeket mutatja be, akik a háború utáni két évtizedben itthon (többségükben a bukaresti és kolozsvári, illetve temesvári főiskolákon) szerezték meg a művészképzés alapjait, s művésszéérésük ideje a harmincas évek végére tehető. A „Céh fiataljainak“ kiállítói között

találjuk például Andrásy Zoltánt, Balázs Pétert, Brósz Irmát, Ferenczy Júliát, Incze Jánost, Tollas Júliát, Kós Andrást, Kósa-Huba Ferencet.

A negyvenes évek legelején új politikai viszonyok közepette a művészszervezet nem szűnt meg a transzilvanista elvek jegyében külön kiállításait megrendezni, s emiatt többször is ellentétbe került a hivatalos magyar művészetpolitikával. Önállóságát demonstrálva, 1941 novemberében adminisztratív átszervezésre kerül sor a Céhben belül. A szervezet kereteinek bővítése mellett döntenek — kiállító művészeinek száma mintegy harmincra növekedik, és megválasztják tisztikarát. Elnöke Kós Károly lesz, alelnökei Gy. Szabó Béla és Nagy Imre, a titkár és műtáros Szolnay Sándor. Nagy visszhangú kiállítások sorát rendezik meg az erdélyi városokban; Kolozsvár mellett például Besztercén és Marosvásárhelyen is. Közben Kós Károly tervei nyomán megépül a Barabás Céh 1930-as alakulása idején szorgalmazott kolozsvári (sétatéri) műcsarnok, ahol a szervezet 1943 novemberében rendez minden eddiginél reprezentatívabb kiállítást. 1944 augusztusában hét, többségében fiatal művész — Abódi Nagy Béla, Andrásy Zoltán, Fülöp Antal Andor, Szolnay Sándor, Szervátiusz Jenő, Benczédi Sándor és Vida Géza — jelentkezik közös tárlaton a Céh védnöksége alatt. Ez egyben a Céh utolsó kiállítása volt.

A Barabás Miklós Céh feltétlen érdeme, a kiállítások rendszeresített sorozata mellett, a tárlatok többé-kevésbé egyenletes színvonalának biztosítása, az állandó bíráló bizottságok intézményének bevezetése (a Céh zsürijébe például Felvinczi Takács Zoltán művészettörténészt választják meg állandó külső tagnak), a képeladások és állami vásárlások eredményes szorgalmazása (ebben a Méhkas szövetséget is segítségükre volt), a kritika igényességének biztosítása (gondolunk László Gyula, Entz Géza, Debreczeni László és mások tanulmányaira és kritikáira), végül pedig a művészet és közönség kapcsolatában elért, ugyancsak méltatható siker. Ezek az eredmények — bár művészeink elvárásai korántsem valósultak meg maradéktalanul — a Barabás Miklós Céh aktív működése mellett bizonyítanak. A Céh olyan fejezetét alkotja tehát művészetünk történelmének, melyet — kritikai apparátussal — értékelnünk és méltatnunk kell. Nyilvánvaló, további kutatómunka és értelmezés feladata marad a helikoni irodalompolitika és a Barabás Miklós Céh művészet-szemlélete, illetve gyakorlata közötti összefüggés tisztázása, valamint annak a felmérése, hogyan viszonyultak a Céh tagjai a kor avantgarde és szocialista ihletésű hazai művészeihez. Ezeknek az összefüggéseknek a tisztázása hozhatja majd felszínre a Céh tényleges érdemeit és tevékenységének problematikus vonatkozásait.

IRODALOM

- Kós Károly: Erdély képzőművészetének problémája. Erdélyi Helikon, 1928. 2. (1.): Konzílium az erdélyi magyar képzőművészet betegágynál. Keleti Újság, 1929. 181.
- Kádár Imre: A negyedik marosvécsi találkozó. Erdélyi Helikon, 1929. 7.
- Pogány Marcell: A Helikon is segédkezet nyújt a képzőművészeknek. Brassói Lapok, 1929. 240.
- Szirmai László: Temesvári művészek nem festik át a Helikon kopott cégérét. Temesvári Hírlap, 1929. 248.

- *** : Múteremtitkok: Barabás Miklós Céh. Keleti Újság, 1930. 4.
- *** : Kilenc erdélyi képzőművész megalakította a Barabás Miklós Céhet. Brassói Lapok, 1930. 66.
- *** : Barabás Miklós Céh alakult, amely egyelőre kilenc erdélyi magyar képzőművészt tömörített. Keleti Újság, 1930. 67.
- H.: A Barabás Miklós Céh bemutatkozó kiállítása. Ellenzék, 1930. 68.
- *** : A Barabás Céh ünnepélyes megnyitása. Keleti Újság, 1930. 69.
- *** : A Barabás-Céh kiállításának megnyitása. Ellenzék, 1930. 69.
- Kömives Lajos: Az új művészet ostroma. Brassói Lapok, 1930. 70.
- Salamon László: A Barabás Miklós-Céh tárlata. Új Kelet, 1930. 72.
- h.j.: A Barabás Miklós-céh kiállítása. Munkás Újság, 1930. 70.
- (-jos.): A Barabás Miklós Céh kiállítása. Keleti Újság, 1930. 71.
- C.S.: Expoziția de primăvară. In: „Patria“ XII. (1930). 70.
- Huzella Odón: Nagyváradiak az új Barabás Miklós Céhben. Nagyvárad, 1930. 73.
- *** : În jurul unei expoziții minoritare de arte plastice. In: „Societate de mâine“ VII. (1930). 1 apr.
- C. Stoicănescu: I. Podlipny și N. Gallas. In: „Patria“ XII. (1930). 72.
- *** : Barabás Miklós Céh Tavasz kiállítása. Cluj-Kolozsvár, 1930 (katalógus).
- *** : Vasárnap délben nyílik meg Kolozsváron a nagybányai kolónia reprezentatív tárlata. Keleti Újság, 1930. 81.
- Ligeti Ernő: A Barabás Miklós Céh kolozsvári bemutatkozása. Pásztortűz, 1930. 7.
- Méliusz Nagy József: A Barabás Miklós Céh megalakulásához. Erdélyi Fialatok, 1930. 4.
- (-e): A Barabás Miklós Céh kiállítása. Művészeti Szalon, 1930. 3—4.
- Kós Károly: Barabás Miklós Céh. Erdélyi Helikon, 1930. 4.
- Lakatos Imre: A Barabás Miklós Céh kiállítása. Erdélyi Helikon, 1930. 5.
- *** : A Helikon tegnapi tanácskozásán az erdélyi magyar színjátszás és képzőművészet kérdéseit vitatták meg. Ellenzék, 1930. 135.
- (-i.): Befejeződtek a helikoni íróparlament tanácskozásai. Ellenzék, 1930. 136.
- Vásárhelyi Z. Emil: Erdélyi művészek. Erdélyi Szépmíves Céh. Kolozsvár, 1937.
- Báder Tibor—E. Szabó Ilona—Murádin Jenő: Popp Aurél és kortársai. Korkunk, 1966. 8.
- Kós Károly: Hármaskönyv. Bukarest, 1969.
- Murádin Jenő: Szolnay Sándor és Popp Aurél 1936-os levelezéséből. Utunk, 1969. 3.
- Szolnay Sándor: A világ legvégén. Válogatott levelek és írások. Az összekötő szöveget és a jegyzeteket írta Banner Zoltán. Kolozsvár, 1973.